

Transformarea zonelor rurale în Europa Centrală și de Est după 1990

Dr. Flavius Mihalache, cercetator stiintific

Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română

Sursa: Revista Inovația Socială, vol. 4, nr. 2/2012 (iulie-decembrie)

URL stabil: <http://inovatiasociala.ro/index.php/jurnal/article/view/140/161>

Publicată de: Institutul de Cercetare a Calității Vieții

Revista Inovația Socială este o revistă online creată în cadrul proiectului „Inovația Socială - Factor al dezvoltării socio-economice”, proiect coordonat de Prof.dr. Cătălin Zamfir în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții. Această revistă utilizează politica liberului acces la conținut, pornind de la principiul conform căruia cercetarea deschisă publicului sporește schimbul global de cunoaștere. Inovația socială este o revistă electronică pe care cititorii o pot urmări pe măsură ce este scrisă și pe care o pot scrie ei înșiși. Revista va avea o apariție bianuală, dar fără a avea o dată de apariție, ci un interval în care este scrisă.. În perioada respectivă, pe platforma online vor fi publicate în timp real contribuțiile și dialogurile generate între cititori și contribuitori.

Prin accesarea articolelor din arhiva Revistei Inovația Socială indicați acceptarea termenilor și condițiilor de utilizare care sunt disponibile la adresa <http://www.inovatiasociala.ro/> care indică, în parte, faptul că puteți utiliza copiile articolelor doar pentru utilizare personală, necomercială. Vă rugăm să contactați redacția pentru alte tipuri de utilizare la adresa

inovatiasociala@gmail.com

Orice copie a materialelor din Revista Inovația Socială trebuie să conțină aceeași notă de drepturi legale, așa cum apar acestea pe ecran sau tipărite.

Transformarea zonelor rurale în Europa Centrală și de Est după 1990

Drd. Flavius Mihalache, cercetător științific

Flavius Mihalache este cercetător științific la Institutul de Cercetare a Calității Vieții și doctorand în sociologie la Universitatea din București cu o teză privind transformarea mediului rural românesc în perioada de după 1990. **Domenii de interes:** sociologie rurală, demografie, dezvoltare regională, condiții de viață.

Rezumat: În acest studiu îmi propun să evidențiez principalele deosebiri și asemănări consemnate la nivelul zonelor rurale din Europa Centrală și de Est după căderea regimurilor comuniste. Pentru aceasta, fac recurs la date secundare privind coordonatele populației rurale și ale activităților economice consemnate la nivelul acestui mediu rezidențial.

Perioada ultimelor două decenii a conturat creșterea diferențierilor la nivel societal între coordonatele vieții rurale în statele fost-socialiste. Datele privind populația și activitățile economice desfășurate în rural arată astfel diferențe importante, ce pot fi explicate atât prin prisma proceselor socio-economice înregistrate în perioada socialistă, cât și pe baza modului în care a fost realizată reforma agrară și restructurarea economiei după 1990.

Cuvinte cheie: Mediul rural, populație rurală, agricultură, schimbare socială

Summary: I intend to highlight the main differences and similarities observed for the rural areas of Central and Eastern Europe after 1990. I use secondary data on the coordinates of the population and economic activity in the rural areas.

During the last two decades, differences between the coordinates of rural life in post-socialist states increased. Data on population and economic activities in rural show important evolutions, which can be explained in terms of socio-economic processes registered in the socialist and post-socialist periods.

Keywords: Rural areas, rural population, agriculture, social change

Introducere

Trecerea de la tipul de organizare a coordonatelor vieții economice specific pentru perioada comunistă, caracterizat prin centralism, planificare și predominanța proprietății publice, la modelul societăților în tranziție, în care accentul era pus pe proprietate privată, antreprenoriat și economie de piață, a însemnat pentru ruralul est-european, o etapă de transformări socio-economice radicale, ce au avut ca principale coordonate modificarea regimului de proprietate, reconfigurarea vieții economice și transformarea structurii ocupaționale. Procesul de transformare a spațiilor rurale a înregistrat variații semnificative în funcție de parametrii economici ai societăților fost-socialiste și de reformele impuse de către decidenții politici. Între cele mai importante diferențe structurale ale caracteristicilor spațiilor rurale înregistrate în fostele state socialiste în 1990 se evidențiază cele privind ponderea populației rurale, specificul activităților economice în localitățile rurale, gradul de cooperativizare al agriculturii și ponderea ocupării neagricole în rândul populației de la sate. Astfel, demararea procesului de tranziție economică a găsit spațiul est european pe poziții diferite de dezvoltare, care au influențat, în bună măsură, deciziile politice și evoluția ulterioară a acestor societăți (Stark, 1992).

În toate statele socialiste din Europa Centrală și Est, urbanizarea și industrializarea au reprezentat obiectivele principale de dezvoltare în perioada de dinainte de 1990. La nivelul mediului rural, cu doar două excepții, sectorul agricol a fost dominat de mari exploatații de forma cooperativelor sau fermelor de stat. Polonia și Iugoslavia au reprezentat singurele state în care regimul de proprietate asupra terenurilor nu a fost semnificativ influențat de colectivizare. Datele comparative privind formele de proprietate agricolă pentru anul 1987 (tabelul 1) plasează Albania pe ultima poziție în ceea ce privește ponderea proprietății private, cu numai 0,5% din totalul suprafețelor, în timp ce în Bulgaria, Cehoslovacia, RDG, Ungaria și România acest procent, deși avea valori foarte scăzute (plasate în intervalul 6%-16%), se situa semnificativ peste nivelul din Albania. La polul opus, ponderea terenului deținut în proprietate privată în Polonia reprezenta 78% din total, iar în Iugoslavia atingea 82%.

Tabel 1. Ponderea formelor de proprietate în totalul suprafețelor agricole în statele socialiste din Europa Centrală și de Est, 1987

	PRIVAT	COLECTIV	STAT
Albania	0.5	78.4	21.1
Bulgaria	10	0	90
Cehoslovacia	6.1	63.5	30.4
RDG	9.7	82.5	7.7
Ungaria	13.7	71.4	14.9
Polonia	78	3.6	18.4
România	15.6	54.7	28.9
Iugoslavia	82.3	0.9	16.8

Sursă: Swinnen și Mathijs, 1997 apud Hatos, 2006, 134

Pe de altă parte, la nivel demografic, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia și R.D.G. dețineau o pondere semnificativ mai ridicată a populației urbane, cu tradiție în acest sens încă din perioada Evului Mediu. La polul opus, țări precum Albania, Bulgaria și România, care aveau în perioada interbelică peste 70% din populație înregistrată în mediul rural, au trebuit să adopte parcurgă o etapă mai accentuată de urbanizare, în care milioane de persoane din mediul rural au părăsit sectorul agricol pentru a lucra în industrie sau construcții și în care un număr însemnat de localități rurale au căpătat statutul de oraș în urma dezvoltării specificului industrial al acestora.

Reforma agrară și transformările regimului de proprietate

În primii ani după 1990, producția agricolă totală și productivitatea muncii în agricultură au înregistrat scăderi semnificative în toate statele foste socialiste din Europa (Swinnen și Vranken, 2009). Cu toate acestea, modul în care au fost realizate reformele agrare, prin deciziile de sprijinire a

constituirii micilor exploatații țărănești sau prin încurajarea formelor asociaționiste și a societăților comerciale cu profil agricol, a cântărit foarte mult în evoluția ulterioară a sectoarelor agricole din statele în cauză. Chiar dacă pe termen scurt, în prima perioadă de după implementarea reformelor agrare, s-a putut constata o creștere mai accentuată a productivității în țările care au optat pentru desființarea fermelor de stat și încurajarea exploatațiilor agricole familiale, precum România și Albania (Sarris et. al., 1999), pe termen mediu și lung, acest model s-a dovedit mult mai ineficient decât strategia alternativă, de încurajare a exploatațiilor de dimensiuni medii și mari. Eșecul agriculturii axate pe micile exploatații familiale a fost cauzat de nivelul scăzut al productivității acestora, de orientarea către autoconsum și de specificul tradițional al practicilor agricole utilizate în acest tip de ferme.

De cealaltă parte, adoptarea strategiei de încurajare a fermelor orientate către piață și-a dovedit viabilitatea pe măsură ce mecanismele economice specifice mediului concurențial s-au dezvoltat. Astfel, la doar câțiva ani de la transformările economice survenite după schimbarea regimurilor politice, sectoarele agricole din Cehia, Polonia și Ungaria atingeau niveluri de competitivitate mult superioare celor consemnate în România, Bulgaria sau Albania.

Modalitățile prin care a fost realizată reforma proprietății au cunoscut variații importante, mergând de la distribuirea terenurilor în funcție de anumite criterii, până la reîmproprietărirea pe fostele amplasamente sau vânzarea suprafețelor către persoane fizice și juridice (tabelul 2). Dacă în ceea ce privește terenurile deținute de fostele cooperative agricole restituirea suprafețelor către foștii proprietari a părut, în majoritatea cazurilor, ca reprezentând soluția optimă, în cazul fermelor de stat, soluția la care au apelat cele mai multe state a fost reprezentată de vânzarea sau închirierea acestora. *”În Bulgaria și în fosta Cehoslovacie, terenurile sunt restituite către foștii proprietari, pe amplasamentele vechi acolo unde este posibil. Polonia vinde o parte a terenurilor de stat, în timp ce Ungaria a aplicat un sistem de cupoane pentru a privatiza o mare parte a pământurilor [...]. Excepție de la norma restituirii o constituie privatizarea pe cupoane și distribuirea către muncitorii din cooperative a două treimi din pământurile deținute de statul polonez și distribuirea către populația rurală în Albania și Uniunea Sovietică. Alte cazuri de pământuri care nu sunt restituite către foștii proprietari sunt: fostele proprietăți ale bisericii catolice din Cehia, terenurile deținute înainte de război de italieni în Slovenia și pământurile pierdute de proprietarii lor înainte de 1947 în România și 25 februarie 1948 în Cehia și Slovacia”* (Swinnen și Mathijs, 1997 apud Hatos, 2006, 139)

Modelul bazat pe restituirea suprafețelor deținute de familii înainte de colectivizare a reprezentat modalitatea cea mai des întâlnită pentru realizarea reformei agrare, excepție făcând doar Ucraina, unde au fost distribuite acțiuni. Ungaria a ales cel mai complex sistem de privatizare, utilizând un mix de metode ce a cuprins atât restituirea către foștii proprietari, cât și distribuirea

directă pe o serie de criterii sau chiar scoaterea la vânzare a suprafețelor. În cazul terenurilor fermelor de stat, vânzarea sau închirierea a reprezentat modalitatea cel mai des folosită pentru realizarea *privatizării*. Țările baltice și Slovenia au ales să restituie terenurile către foștii proprietari, în Albania aceste suprafețe au fost distribuite în mod direct, iar în Ucraina a fost utilizat sistemul acțiunilor.

Tabel 2. Cele mai importante proceduri privind realizarea reformei agrare în Europa Centrală și de Est

	Pământul fermelor colective	Pământul fermelor de stat
Albania	Distribuire (fizică)	Distribuire (fizică)
Bulgaria	Restituire	Combinată
Cehia	Restituire	Vânzare (închiriere)
RDG	Restituire	Vânzare (închiriere)
Ungaria	Restituire+distribuire (fizică)+vânzare pentru bonuri de compensare	Vânzare pentru bonuri de compensare+vânzare (închiriere)
Letonia	Restituire	Restituire
Lituania	Restituire	Restituire
Polonia	-	Vânzare (închiriere)
România	Restituire+distribuire (fizică)	Nedecisă+restituire
Slovacia	Restituire	Vânzare (închiriere)
Slovenia	-	Restituire
Ucraina	Distribuire de acțiuni	Distribuire de acțiuni

Sursă: Swinnen și Mathijs, 1997 apud Hatos, 2006, 139

Procesul de reîmproprietărire s-a derulat, cu precădere, în primii ani de după 1989 (tabelul 3), continuându-se în perioada deceniului nouă al secolului XX cu diverse măsuri de ajustare și completare a cadrului legislativ din domeniu. În 1993, peste 50% din terenurile agricole se aflau în proprietate privată în majoritatea statelor fost socialiste, excepție făcând Bulgaria, unde procesul de împroprietărire a avut mai multe etape.

Etapele în care producătorii privați au luat locul deținut, în cadrul sistemului economic, de către fostele cooperative agricole sau ferme de stat a fost unul de durată. Astfel, în primii ani de după

reforme agrare s-au înregistrat prăbușiri importante ale nivelului producției în toate statele din Europa Centrală și de Est. Pe fondul evoluțiilor sectoarelor agricole la începutul anilor '90, Sarris et al. (1999) concluzionează că în statele cu creștere puternică a exploatațiilor familiale (România și Albania) producția agricolă și-a revenit mai rapid decât în statele în care modelul dominant a fost reprezentat de asociații, cooperative sau societăți comerciale cu profil agricol. Aceste evoluții inițiale au fost repede infirmate, începând cu cea de-a doua parte a anilor '90, când productivitatea agriculturii din țări precum Polonia, Cehia și Ungaria s-a dovedit net superioară cotelor consemnate în statele în care predominau exploatațiile de mici dimensiuni, precum România. Totodată, în țările în care agricultura a cunoscut un grad mai ridicat de mecanizare înainte de căderea regimurilor socialiste (Cehoslovacia, Ungaria) reforma a dus la scăderea ponderii populației ocupate în agricultură, pe când în țările ce înregistrau un sector agricol mai puțin mecanizat (România, Albania), s-a înregistrat o creștere puternică a ponderii populației ocupate în agricultură (Sarris et al., 1999, p. 314).

Tabel 3. Procentul terenului agricol aflat în proprietate privată în primii ani de după reîmproprietărire

	1989	1993	1995
Albania	3	90	96
Bulgaria	14	42	59
Republica Cehă	-	65	81
Germania de Est	70	-	90
Ungaria	13	50	90
Polonia	76	76	77
România	14	70	80
Slovacia	-	54	90
Slovenia	83	85	86

Sursă: Beckmann și Hagedorn, 1997; Macours și Swinnen, 1997, apud Sarris, Doucha, Mathijs, 1999, p. 307

La un deceniu de la schimbarea regimurilor politice din Europa de Est, fermele individuale exploatau peste 80% din totalul suprafețelor agricole în Polonia, Slovenia și Albania, cooperativele și diversele forme de asociere capitalistă dețineau peste 50% din suprafețe în Cehia și Slovacia, în timp

ce fermele de stat reprezentau doar câteva procente din totalul suprafețelor (tabelul 4). În spatele datelor ce prezintă structuri similare ale exploatațiilor agricole se află, însă, diferențe structurale în ceea ce privește dimensiunea fermelor, productivitatea sau nivelul în care produsele agricole intră pe piață. Astfel, dacă Slovenia și Polonia au beneficiat de avantajul de a nu fi fost cooperativizate, fermele individuale având un rol important în economia rurală încă din perioada socialistă, în România, Bulgaria și Albania construcția acestei forme de proprietate a generat o lungă perioadă de ajustare a vieții economice la noua realitate. Diferențele între coordonatele sectoarelor agricole din aceste două categorii de state, ce se păstrează în forme pronunțate și la două decenii după înfăptuirea reformelor din acest sector, arată că fermele individuale nu pot fi productive fără un sistem dezvoltat de integrare a lor în circuitul economic al pieței și că modelul agriculturii autarhice, în care producția vizează, în primul rând, nevoile de autoconsum nu poate fi viabil în contextul economic actual.

Comparativ cu situația din România, modelul fermelor individuale din Polonia poate fi considerat un succes, beneficiind de avantajele unui nivel superior de integrare între mici producători, procesatorii din industria agro-alimentară și comercianți. Cu toate acestea, la nivel european, asociațiile agricole și cooperativele de profil se diferențiază ca reprezentând formele cele mai dezvoltate de valorificare a potențialului agricol. În spațiul estic, reforma proprietății agrare a dus la dezvoltarea acestui model, bazat pe preponderența cooperativelor/asociațiilor agricole, în țări precum Cehia, Slovacia și Ungaria.

Tabel 4. Schimbări în structura exploatațiilor agricole (%)

	Ferme de stat		Cooperative		Cooperative parteneriate		și Ferme individuale	
	1987	1998	1987	1998	1987	1998	1987	1998
					7			
Albania	21	5	78	-	-	-	1	95
Bulgaria	29	6	61	42	-	-	10	52
Cehia	38	1	61	34	-	41	1	25
Ungaria	15	5	71	38	-	19	14	38
Polonia	18	7	4	3	-	8	78	82
România	30	17	55	18	-	-	15	65
Slovacia	26	1	68	61	-	29	6	9
Slovenia	11	4	-	-	-	-	89	96

Sursă: Macours și Swinnen, 1999, apud Hatos, 2006, p. 141

Concluzii: Dimensiuni contemporane ale spațiilor rurale în fostele state socialiste din Europa Centrală și de Est

În Europa Centrală și de Est, populația rurală continuă să înregistreze ponderi semnificativ mai ridicate decât situația consemnată pentru vestul continentului. Efectivele cele mai numeroase ale acestui segment de populație se sunt cele din Ucraina (14,8 mil), Polonia (14,7 mil) și România (9,8 mil), în timp ce la nivel procentual, valorile cele mai ridicate, raportat la totalul efectivelor, se consemnează în Albania (53%), Bosnia (52%), Slovenia (51%), Serbia (48%) și România (45%). De cealaltă parte, Ungaria, Cehia, Bulgaria și statele baltice prezintă un nivel mai ridicat de urbanizare, ponderea populației rurale situându-se sub pragul de 30% (tabelul 5). Între statele foste socialiste care au aderat la Uniunea Europeană în 2005 și 2007, Slovacia, Slovenia, Polonia și România se evidențiază prin nivelurile cele mai scăzute ale urbanizării. Dacă în cazurile primelor două state, efectivele populației rurale sunt mai reduse, Polonia și România au, însumat, aproximativ 25 de milioane de locuitori domiciliați în rural.

Tabel 5. Populația rurală în Europa Centrală și de Est (date pentru anul 2010)

	Populația rurală (milioane locuitori)	Ponderea populației rurale în total (%)
România	9,5	45
Polonia	14,7	39
Bulgaria	2,1	28
Ungaria	3,1	32
Cehia	2,6	27
Slovacia	2,3	43
Estonia	0,4	30
Letonia		32

	0,7	
Lituania	1,1	33
Ucraina	14,4	32
Belarus	2,5	26
Serbia	3,5	48
Croația	1,8	43
Bosnia	1,9	52
Slovenia	1	51
Albania	1,6	52

Sursa datelor: [Banca Mondială, http://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS](http://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS) [15.11.2011]

Evoluția demografică a spațiilor rurale est-europene a intrat după 1990 în declin, pe fondul reducerii valorii ratelor de fertilitate și natalitate și al creșterii constante a ponderii populației vârstnice. În acest mod, valorile acestor indicatori urmează modelul instaurat în statele dezvoltate începând cu anii '60-'70, în contextul manifestării a ceea ce demografii numesc *a doua tranziție demografică* (Caldwell, 2008). Efectului datorat mișcării naturale a populației i se conjugă și cel venit din partea migrației externe, în special cea temporară pentru muncă, știut fiind faptul că zonele rurale din statele Europei de Est au reprezentat unele din sursele cele mai importante de forță de muncă pentru statele din vestul continentului.

La nivelul țărilor fost comuniste care acum sunt membre ale Uniunii Europene, la două decenii de la demararea proceselor de tranziție, ponderea sectorului agricol în cadrul activităților economice, înregistrează valori sensibil inferioare celor consemnate în perioada anterioară, aceasta pe fondul dezvoltării mult mai accentuate a celorlalte sectoare de activitate, în special cel al serviciilor.

În această situație, ponderea populație ocupate în agricultură s-a redus semnificativ, cu precădere în ultimul deceniu, când s-a înregistrat cel mai accentuat ritm de modernizare a societăților în cauză și s-a produs creșterea productivității muncii în agricultură, pe fundalul transformărilor tehnologice implementate de către actorii economici orientați către piață. România a rămas singurul stat membru UE ce înregistrează un nivel foarte ridicat al ocupării agricole a populației (23,4% în 2009), aceasta în condițiile în care în Polonia acest indicator atingea 14%, în Ungaria 11%, iar în Bulgaria 10,4% (Dachin, 2011). Valorile foarte ridicate ale ocupării agricole în statele est-europene

sunt cauzate de segmentul important al sectorului agriculturii de subzistență. Chiar dacă numărul exploatațiilor agricole orientate către autoconsum a scăzut în intervalul ultimelor două decenii în toate statele est-europene, intensitatea acestui proces a fost diferită între grupul format din Polonia, Cehia și statele baltice, unde ponderea agriculturii de subzistență s-a redus în ritm accentuat chiar din prima parte a anilor '90 și grupul format din România, Bulgaria și Ungaria, țări în care reducerea acestui sector de activitate a fost mai lentă, cunoscând intensitatea cea mai mare după anul 2000 (Davidova, 2009).

Datele statistice (EU-DGARD, 2009) privind ponderea pe care o dețin exploatațiile de subzistență sau de semi-subzistență la nivelul regiunilor în noile state membre ale Uniunii Europene arată că în zona de sud și de est a României, în nord-vestul Bulgariei și în regiunile din parte de vest a Ungariei ponderea pe care o dețin fermele de acest tip depășește 80% din totalul exploatațiilor înregistrate. Spre comparație, situația cea mai favorabilă, însă tot inferioară datelor raportate pentru regiunile din vestul continentului, se consemnează în Polonia, Slovenia, Cehia și Estonia, unde fermele orientate în principal către asigurarea autoconsumului reprezintă 40-45% din totalul acestora (EU-DGARD, 2009). Astfel, în România sunt înregistrate peste 3,4 milioane de exploatații agricole ce activează în zona agriculturii de subzistență sau de semi-subzistență, în timp ce în Polonia, numărul acestora se situează la 900 de mii, în Ungaria la 522 de mii, iar în Bulgaria la 376 de mii de ferme (Davidova, 2009).

În același timp, tot în cazul României, este consemnată și cea mai ridicată contribuție a sectorului agricol în Produsul Intern Brut, 7% conform datelor Băncii Mondiale pentru anul 2010 (tabelul 6), situație ce diferă de valorile raportate pentru celelalte state fost-socialiste. În statele vest-europene ponderea agriculturii în PIB nu depășește pragul de 2%, iar în cele mai multe dintre noile state membre ale Uniunii Europe, se situează în intervalul 2%-4%. În Europa, doar în statele foste sovietice (excluzând Rusia) și în Albania și Serbia se consemnează contribuții mai importante ale agriculturii la constituirea produsului intern brut. Datele economice arată că gradul de dezvoltare economică al unei societăți este invers proporțional cu ponderea pe care sectorul agricol o are în economie. Cu alte cuvinte, o contribuție semnificativă a agriculturii în produsul intern brut reprezintă un indicator important al subdezvoltării, această relație având la bază productivitatea redusă a sectorului agricol în comparație cu celelalte domenii de activitate. Această explicație este valabilă și pentru situația României, unde importanța agriculturii nu este determinată de nivelul producției de profil (chiar dacă potențialul de acest tip ar putea permite o astfel de situație), cât este consecința nivelului insuficient de dezvoltare al sectoarele secundar și terțiar.

Tabel 6. Ponderea agriculturii PIB în noile state membre UE, date pentru anul 2010

	%
Bulgaria	5
Cehia	2
Estonia	3
Ungaria	4
Letonia	4
Lituania	4
Polonia	4
România	7
Slovacia	4
Slovenia	2
Ungaria	4

Sursă: Banca Mondială, <http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS/countries>, (10.04.2012)

Bibliografie:

- Agarwal, S., Rahman, S., Errington, A., (2009) Measuring the determinants of relative economic performance of rural areas. *Journal of Rural Studies*, 25, 3, 309-321
- Alexandri, C. și Luca, L., (2008) Romania and CAP reform, *Agricultural Economics and Rural Development*, nr. 3-4/2008, 161-180
- Aligică, P. D. și Dabu, A., (2003), Land reform and agricultural reform politics in Romania's transition to the market economy, *Eastern European Economics*, 41, 5, 49-69
- Bădescu, I. și Cucu-Oancea, O. (coord.), (2005), *Dicționar de sociologie rurală*, București: Editura Mica Valahie
- Bleahu, A., (2004) O perspectivă istorică asupra sectorului neagricol din mediul rural. *Calitatea Vieții*, nr. 1-2/ 2004, 85-95

- Boras, S. M, (2010) Agrarian change and peasant studies: changes, continuities and challenges - an introduction. *Journal of Peasant Studies*, 36, 1, 5-31
- Caldwell, J. Three Fertility Compromises and Two Transitions, în *Population Research Policy Review*, Springer, vol. 27, 2008, pp. 427-446
- Cerneia, M., (ed.), [1985], (1991), *Putting People First: Sociological Variables in Rural Development*, Second Edition, Oxford University Press
- Dachin, A., (2011), Contribuții ale agriculturii la fluctuațiile economice în România, *Economie teoretică și aplicată*, 1, pp. 154-165
- Davidova, S., Fredriksson, L., Bailey, A., (2009) Subsistence and semi-subsistence farming in selected EU new member states. În *Agricultural Economics*, 40, 733-744
- Davis, J., (2006), Rural non-farm livelihoods in transition economies: emerging issues and policies, *Journal of Agricultural and Development Economics*, 3, 2, 180-224
- Dona, I., (2000), *Economie rurală*, București: Editura Economică
- Hatos, A., (2006), Colectivism după colectivism? Forme asociative de organizare în agricultura românească de tranziție: 1990-2002, Iași, Editura LUMEN
- Macours, K., Swinenn, J., (2008) Rural-urban poverty differences in transition countries. *World Development*, 36, 11, 2170-2187
- Oțiman, P. I., (2008), Dezvoltarea rurală și agricultura: oportunități de atenuarea a crizei economico-financiare și de reluare a creșterii economice, *Economie agrară și dezvoltare rurală*, 5, 3, 247-277
- Pašakarnis, G., Maliene, 2010, Towards sustainable rural development in Central and Eastern Europe: Applying land consolidation, *Land Use Policy*, 27, 545-549
- Pearce, D., Davis, J., (2000) The role of the non-farm rural sector in the reconstruction of Balkans. *MOCT- MOST: Economic Policy in Transitional Economies*, 10, 2, 207-228
- Petrovici, D.A., Gordon, M., (2005) An evaluation of the importance of subsistence food production for assessments of poverty and policy targeting: Evidence from Romania . *Food Policy*, 30, 205-223
- Proto, E., (2007) Land and the transition from a dual to a modern economy, În *Journal of Developments Economics*, 83, 88-108
- Rizov, M., (2004), Rural development and welfare implications of CAP reforms, *Journal of Policy Modelling*, 26, 209-222
- Rîmniceanu, I., Ackrill, R., (2007) EU rural development policy in the new member states: Promoting multifunctionality?, *Journal of Rural Studies*, 23, 416-429
- Sarris, A., Doucha, T., Mathijs, E., (1999), Agricultural restructuring in central and eastern Europe: implications for competitiveness and rural development, *European Review for Agricultural Economics* vol 26 (3), pp. 305-329

Stark, D, (1992), Path Dependence and Privatisation Strategies in Est Central Europe, *Est European Politics and Societies*, 6,1, 17-54

Stanef, M., (2012), Creșterea ratei de participare a forței de muncă și reducerea șomajului în zonele rurale și urbane din Europa. Studiu de caz – România, *Economie Teoretică și Aplicată*, 3 (568), 136-145

Swinenn, J., Vranken, L., (2009) Reforms and agricultural productivity in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Republics: 1989-2005, *Journal of Productivity Analysis*, DOI 10.1007/s11123-009-0162-6

Vidican G., (2009) Assessing land reallocation decisions during transition in Romania. *Land Use Policy*, 26,

1080-1089

Zamfir, C., (2004), O analiză critică a tranziției, Iași: Editura Polirom

*****Banca Mondială (2007), România: Raport de evaluare a sărăciei, (<http://siteresources.worldbank.org/INTROMANIAINROMANIAN/Resources/PovertyAssessmentReportRom.pdf>, consultat 15.02.2012)

***** Banca Mondială, <http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS/countries>, (10.04.2012)

*****EU, DGARD (2009), Rural Development in the European Union. Statistic and economic information. (http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/rurdev2009/RD_Report_2009_Foreword_Content.pdf ,

consultat 3.03.2012)

*****EUROSTAT (2011), Regional yearbook 2011, Luxembourg: Office for Official Publications of the EuropeanCommunities,

(http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/regional_yearbook

consultat: 3.03.2012)

*****INS, (2010), Anuarul statistic al României, București: INS Print